

תחתונים. ואם הם קלקלו בראשונה וחסאו לצדיק ההוא, הרי הדביקוהו במקומו, והעולם נזון על ידו, ושבעים תמרים נזונים מאותו התמר, (שיר ז) זאת קומתו דמתה לתמר. ואותם שנים עשר מעינות, כנגד שנים עשר שבטים, סובבים את אותו מקום קדוש.

והיו ישראל עוסקים בלמוד תורה שלמדו ממרה, והתחבר עמם הברית הקדוש ההוא, ונפרד נחש עקלתון מאותה באר מים, שהיה ממרר אותם המים. ומי היה גורם? חטאיהם עד עתה.

אבל כעת, כיון שחזרו בתשובה לרבונו, והקדוש ברוך הוא למד אותם דרכי אותו עץ החיים, זהו שכתוב (שמות ז) ויורהו ה' עץ - זו תורה שבכתב. וישלף אל המים - זו תורה שבפעל פה. ומה זה וישלף? אלא י"ש ל"ף. י"ש זה העולם הבא. זהו שכתוב (משלי ח) להנחיל אהבי יש. ל"ף זו האם העליונה, חמשים שיערים שנדבק בו. אז בשמו המים, וירד הטל העליון מהעתיק הקדוש, והתמלא שדה התפוחים.

מי גרם כל זה? אל"י מ"ה, תשובת ישראל לרבונו, ואז היתה להם רשות לחנות על המים הללו. זהו שכתוב (שמות טו) ויחנו שם על המים. מהו ויחנו שם? אלא סם החיים שורה באותם המים, משום כך ויחנו שם על המים.

מדרש הנעלם

ומטף אשר הפית בו את היאר קח בידך והלכת (שמות יז). למדנו, אמר רבי יוסי, חקוק היה המטה משני צדדים בשם הקדוש. צד אחד של רחמים ודין באותיות חקוקות, וצד אחד דין עם דין, נחש עלי צור.

באתריה, ומתזן על ידיה עלמא. ושבעים תמרים אתזינן מההוא תמר, (שה"ש ז ט) זאת קומתו דמתה לתמר. ואינן תרין עשר מבויעין, לקביל תרין עשר שבטין, סחרין לההוא אתרא קדישא.

והיו ישראל עסקין באולפן אורייתא, דאוליפו ממרה. ואתחבר עמייהו ההוא ברית קדישא, ואתפרש חוץ עקימא מההוא באר מים, דהיה ממרר לאינון מיין. ומאן היה גרים חובייהו עד השתא.

אבל השתא, כיון דאהדרו בתיובתא למאריהון, וקודשא בריך הוא אולף לון אורחי דההוא אילנא דחיי, הדא הוא דכתיב, ויורהו ה' עץ, דא תורה שבכתב. וישלף אל המים, דא תורה שבפעל פה. ומאי וישלף, אלא י"ש ל"ף, י"ש, דא עלמא דאתי. הדא הוא דכתיב, (משלי ה כא) להנחיל אהבי יש. ל"ף, דא אימא עילא, חמשין תרעין דאתדבק ביה. כדין בסימו מיא, ונחת טלא עילא מעתיקא קדישא, ואתמלי חקל תפוחין.

מאן גרם כל דא, אל"י מ"ה, תיובתא דישראל למאריהון. וכדין הוה להון רשו, למשרי על הנהו מיא. הדא הוא דכתיב, ויחנו שם על המים. מאי ויחנו שם, אלא סמא דחיי שריא באינון מיין, בגין כך ויחנו שם על המים. (דף לח ע"א)

מדרש הנעלם

ומטף אשר הפית בו את היאר קח בידך והלכת. תניא, אמר רבי יוסי, גליף הוה חוטרא מתרין סטרין, בשמא קדישא. חד סטרא דרחמי ודינא באתון גליפין. וחד סטרא דינא בדינא, (משלי ל ט) נחש עלי צור.

בא וראה, כתוב (שם יד) ואתה הרם את מטף ונטה את ירך על היס. מה זה ונטה? כלומר, ונטה בצד אחד שחקוק ברחמים ודין. וכתוב ויט משה את ידו, ולא כתוב וישלח את ידו, כלומר שנטה מצד אחד.

ואם תאמר שהיה חקוק מקדם לכן נחש עלי צור? אלא בסנה נחקק, שכתוב (שם ד) וישליכוהו ארצה ויהי לנחש. באותה השעה נחקק עלי צור.

ובא ראה, אמר רבי יהודה, רצה הקדוש ברוך הוא ששמותיו שהיו חקוקים במטה, יעשו אותות. ולמדנו, שני אותות נעשו בים באותו הצד שנטה משה ברחמים ודין. קרע את היס לישראל בשנים עשר שבילים, והשיב בדין על המצרים, והטביעם בתהום. זהו שכתוב (שם טו) וישב ה' עליהם את מי היס. באותה השעה רצה להוציא מים. אמר לו הקדוש ברוך הוא: משה, נטה במטה מצד אחר, ששני אותות נעשו בו כמו שנעשו מהצד האחר. אות אחד כאן, ואות אחד במריבה. אבל כעת, (שם יז) והכית בצור. מהו צור? בצור הזה שהנחש עולה בו.

רפעים אחרת אמר רבי אלעזר, מהו שכתוב (במדבר כ) קח את המטה והקהל את העדה אתה ואהרן אחיך ודברתם, מהו ודברתם? אמר רבי אלעזר, צוה אותו עלי נחש. שהרי נעשה בצור, כעת צריך שיעשה בנחש, להשלים את שמותיו של הקדוש ברוך הוא באותיות הללו.

כמשמע שכתוב ודברתם אל הסלע, וכתוב (שם כא) וידבר העם באלהים ובמשה. מה כתוב אחריו? (שם) וישלח ה' בעם את

תא חזי, כתיב ואתה הרם את מטף ונטה את ירך על היס. מאי ונטה. כלומר, ונטה בחד גיסא, דגליפא ברחמי ודינא. וכתוב ויט משה את ידו, ולא כתיב וישלח את ידו, כלומר, אסטי מחד גיסא.

ואי תימא, דגליף הוה מקדמת דנא נחש עלי צור. אלא באסנא אתגליף דכתיב (שמות ד ג) וישליכוהו ארצה ויהי לנחש. בההיא שעתא אתגליף נחש עלי צור.

ותא חזי אמר רבי יהודה, בעא קודשא בריך הוא דשמוי דהו גליפין בחוטרא יעביד אתאן. ותניא, תרין אתין אתעבידו בימא, בההוא סטר דסטא משה ברחמי ודינא. פזע ימא לישראל בתריסר שבילין, ואתיב בדינא על מצראי, ואטבע לון בתהומא. הדא הוא דכתיב, וישב ה' עליהם את מי היס.

בההיא שעתא, בעי לאפקא מיא, אמר ליה קודשא בריך הוא, משה, אסטי חוטרא מגיסא אחרא. דתרין אתאן אתעבידו ביה. כמא דאתעביד מסטרא אחרא. חד את הקא, וחד את במריבה. אבל השתא, והפית בצור. מאי צור. בהאי צור דסליק נחש.

לזמנא אחרא אמר רבי אלעזר, מאי דכתיב, (במדבר כ ח) קח את המטה והקהל את העדה אתה ואהרן אחיך ודברתם. מהו ודברתם, אמר רבי אלעזר, מגי ליה עלי נחש. דהא אתעביד בצור, השתא בעי דיתעביד בנחש. לאשלמא שמוי דקודשא בריך הוא, באלין אתון.

משמע דכתיב ודברתם אל הסלע. וכתוב (שם כא ה) וידבר העם באלהים ובמשה. מה כתיב בתריה, (שם כא ו) וישלח ה' בעם את

הַנִּחָשִׁים הַשֹּׂרְפִים. מִה נָחַשׁ חִלִּיָּה בַּפּוּמִיָּה, בַּפִּי, אִף כָּאֵן בַּפֶּה.

וּמֹשֶׁה לֹא עָשָׂה כֵךְ, אֲלֹא הִכָּה, וְלֹא הִשְׁלִים אֶת הַשֵּׁם, אֲלֹא חֲזַר כְּרָאשׁוֹנָה בְּשֵׁם הַצּוּר וַעֲזַב אֶת הַנִּחָשׁ. זֶהוּ שְׁפָתוֹב וַיֵּךְ, וְלֹא כְּתוּב וַיִּדְבֹּר, כִּמּוֹ שְׁנִצְטוּהָ וַדְּבַרְתָּם. שְׁשִׁנּוּ, צוּר - לַעֲשׂוֹת, וְהַנִּחָשׁ - לְדַבֵּר. וְכְתוּב (שם) וַיֵּךְ אֶת הַסֵּלַע בַּמִּטָּהוּ פַּעַמִּים. אַחַד שֶׁל שַׁעֲבַר, וְאַחַד שֶׁל כַּעַת.

לְמַדְנֵנוּ, אָמַר רַבִּי אֱלֵעָזָר, בְּאוֹתָהּ הַשְּׁעָה נִשְׁאַר הַשֵּׁם. כְּלוּמַר, שֶׁלֹּא נִשְׁלַם בְּאוֹתָהּ הָאוֹת, שְׁעֵזֵב מֹשֶׁה הַנִּחָשׁ, וְלֹא נִשְׁלַם כָּל הַשֵּׁם.

שְׁחָרִי בְּצַד אַחַד נִשְׁלַם בַּיָּם, מִצַּד אַחֵר הִתְחִיל בְּצוּר, וְלֹא נִשְׁלַם בַּנִּחָשׁ. אָמַר לוֹ הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא: עֲשִׂיתָ שִׁיתְחִיל שְׁמִי, וְלֹא נִשְׁלַם לַעֲשׂוֹת אוֹתוֹת? אִף אֵתָּה הִתְחִלְתָּ וְלֹא תִשְׁלַם, לָכֵן לֹא תִבְיֹאוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. הִתְחִלְתָּ לְהוֹצִיָּאם - לֹא תִשְׁלַם לְהַכְנִיסם לְאַרְצָה, לָכֵן לֹא תִבְיֹאוּ.

אָמַר רַבִּי אֱלֵעָזָר, יָדַע לֵב מֹשֶׁה כְּרָאשׁוֹנָה שֶׁפָּחַד כְּשֶׁרָאָה הַנִּחָשׁ, שְׁפָתוֹב (שְׁמוֹת ד) וַיִּנָּס מֹשֶׁה מִפָּנָיו. הֵלֵב רָאָה, וְלֹא יָדַע.

אָמַר רַבִּי אֱלֵעָזָר, כְּתוּב (במדבר כא) וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה נִחָשׁ נִחָשֶׁת וַיִּשְׁמְהוּ עַל הַנָּס. עַל נֵס לֹא כְּתוּב, אֲלֹא עַל הַנָּס. רָצָה לְהַתְקִין וּלְהַשְׁלִים מִה שֶׁחָסַר. אָמַר לוֹ הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא: מֹשֶׁה, כְּתוּב (שם ב) לְהַקְדִּישְׁנִי בַּמִּים. בַּמִּים וְלֹא בְּדָבָר אַחֵר. כְּשֵׁם שֶׁהִתְחִלְתִּי בַּמִּים, אֲנִי רוֹצֶה שִׁישְׁתַּלֵּם שְׁמִי הַנָּס בַּמִּים. אָמַר רַבִּי אֱלֵעָזָר, בְּמָקוֹם שֶׁהָיָה חָסַר לֹא הִשְׁלִים, אֲבָל כָּאֵן נַעֲשֶׂה הַנָּס.

אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻעַ, כְּתוּב (שם כא) עָשָׂה לָךְ שָׂרָף. עָשָׂה לָךְ - לְתוֹעֲלָתְךָ. עָשָׂה לָךְ - תִּקֵּן מִמֶּה שֶׁחָסַרְתָּ. עַם כָּל זֶה לֹא תִקֵּן אֲלֹא

הַנִּחָשִׁים הַשֹּׂרְפִים. מִה נָחַשׁ חִלִּיָּה בַּפּוּמִיָּה, אוֹף הִכָּה בַּפּוּמָא.

וּמֹשֶׁה לֹא עָבִיד הָכִי, אֲלֹא הִכָּה, וְלֹא אֲשָׁלִים שְׁמָא, אֲלֹא חֲזַר כְּקַדְמִיתָא בְּשְׁמָא דְצוּר, וַשִּׁבְקַ דְּנִחָשׁ, הִדָּא הוּא דְכְּתִיב, וַיֵּךְ, וְלֹא כְּתִיב וַיִּדְבֹּר, כִּמּוֹ דְּאֵתְפַקֵּד וַדְּבַרְתָּם. דְּתִנִּינָן, צוּר לְמַעַבְד, וְנִחָשׁ לְמַלְלָא. וְכְּתִיב וַיֵּךְ אֶת הַסֵּלַע בַּמִּטָּהוּ פַּעַמִּים, חַד דְּלִשְׁעָבַר, וְחַד דְּהַשְׁתָּא.

תִּנִּינָא, אָמַר רַבִּי אֱלֵעָזָר בַּה שְׁעָתָא אֲשֶׁתָּאָר שְׁמָא. כְּלוּמַר, דְּלֹא אֲשֶׁתָּלִים בַּהֲהוּא אֵת, דְּשִׁבְקַ מֹשֶׁה נָחַשׁ, וְלֹא אֲשֶׁתָּלִים כָּל שְׁמָא. דְּהָא בְּחַד גִּיסָא אֲשֶׁתָּלִים בִּינָמָא. מַגִּיסָא אֲחֵרָא שָׂרִי בְּצוּר, וְלֹא אֲשֶׁתָּלִים בַּנִּחָשׁ. אָמַר לִיָּה קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא, עֲבַדְתָּ דְּשָׂרִי שְׁמִי, וְלֹא אֲשֶׁתָּלִים לְמַעַבְד אֲתִין. אוֹף אֵת שָׂרִית, וְלֹא תִשְׁתָּלִים. לָכֵן לֹא תִבְיֹאוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. שָׂרִית לְאַפְקָא לוֹן, וְלֹא תִשְׁלִים לְאַעֲלָאָה לְהוֹן לְאַרְעָא, לָכֵן לֹא תִבְיֹאוּ.

אָמַר רַבִּי אֱלֵעָזָר יָדַע לְבָא דְּמֹשֶׁה בְּקַדְמִיתָא דְּדַחִיל, כִּד חָמָא נָחַשׁ. דְּכְּתִיב וַיִּנָּס מֹשֶׁה מִפָּנָיו. לְבָא חָמָא, וְלֹא יָדַע.

אָמַר רַבִּי אֱלֵעָזָר, כְּתִיב וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה נִחָשׁ נִחָשֶׁת וַיִּשְׁמְהוּ עַל הַנָּס. עַל נֵס לֹא כְּתִיב, אֲלֹא עַל הַנָּס, בְּעָא לְאֵתְקֵן וּלְאַשְׁלָמָא מִה דְּחָסַר. אָמַר לִיָּה קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא, מֹשֶׁה, כְּתִיב לְהַקְדִּישְׁנִי בַּמִּים, בַּמִּים וְלֹא בְּדָבָר אַחֵר. כְּשֵׁם שֶׁהִתְחִלְתִּי בַּמִּים, בְּעִינָא דִּישְׁתָּלִים בְּשְׁמִי הַנָּס בַּמִּים. אָמַר רַבִּי אֱלֵעָזָר אֲתָרָא דְּחָסַר לֹא שְׁלִים, אֲבָל אֲתַעֲבִיד נָסָא הִכָּא.

אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻעַ, כְּתִיב עָשָׂה לָךְ שָׂרָף. עָשָׂה לָךְ, לְתוֹעֲלָתְךָ. עָשָׂה לָךְ, תִּקֵּן מִמֶּה שֶׁחָסַרְתָּ. עַם כָּל זֶה לֹא תִקֵּן אֲלֹא רְאִיָּה, שְׁהָיוּ